

Elvis Orbanić, *Rudolf Zafran i vjerski život župe Žminj (1946. – 1963.)*, Pazin – Žminj: „Josip Turčinović“ / Župa Žminj, 2014., 94 str.

Knjiga *Rudolf Zafran i vjerski život župe Žminj (1946. – 1963.)* Elvise Orbanića, ravnatelja Državnoga arhiva u Pazinu, prepoznatljivoga istarskoga povjesničara mlade generacije, istražuje 17-godišnje djelovanje župnika Rudolfa Zafrana u župi Žminj, ali i opće crkveno-vjerske i društveno-političke prilike u župi u Zafranovo vrijeme. Knjigu započinje citatom iz romana *Godine nade* Ante Dabe, dugogodišnjega liječnika u Žminju, u kojoj se Dabo dotaknuo i „protucrkvenih i protuvjerskih dogodovština“ u Žminju 50-ih i 60-ih godina prošloga stoljeća. Pa iako spomenuti citat, navodi Orbanić, nema dokumentarnu, nego emocionalnu vrijednost, zgodan je kao „šlagvort“, tim više što će ga brojna svjedočanstava iznesena u knjizi potvrditi, a sama knjiga historiografski obrazložiti.

U uvodnom dijelu, u okviru prikazanih crkveno-administrativnih promjena u Istri od 12. stoljeća, kada se župa Žminj prvi put spominje u povijesnim vrelima, pa do 1977., kad je Istra i formalno dobila današnji organizacijski crkveni ustroj, sadržan je odgovor na pitanje kako Slovenac Zafran dolazi za župnika u jednu izrazito hrvatsku župu. Žminj je, naime, u vrijeme Zafranova dolaska u Istru 1940. dio Tršćanske i Koparske biskupije. Zbog nedostatka hrvatskoga svećenstva tršćanski ordinarij smatrao je logičnim u hrvatske župe poslati Slovence, koji su brzo naučili hrvatski jezik i zbog toga bili domaćem stanovništvu prihvatljiviji od talijanskih svećenika, koji često nisu pokazali ni minimum dobre volje da nauče jezik velike većine svojih župljana.

Na blagdan Velike Gospe (15. kolovoza) 1940., dva i pol mjeseca nakon mlade mise, biskup Santin imenuje Rudolfa Zafrana kapelanom u Svetom Mateju Cere, tada dijelu župe Žminj, s tim da paralelno upravlja i župom Sveti Ivanac. Bilo je to ratno vrijeme, *bellum omnium contra omnes* (rat svih protiv svijeta), u kojem su često stradavali nedužni civili. Mladi je kapelan za prioritet svojega rada stavio spašavanje onoga najdragocjenijega – ljudskoga života. Šest godina kasnije, na blagdan Male Gospe (8. rujna) 1946. imenovan je upraviteljem, a u ožujku 1953. župnikom župe Žminj.

Zafranovih 17 godina u Žminju predmet je slojevite i cjelovite analize vjerskih prilika u toj župi. Autor s jedne strane nastoji obuhvatiti mnoge segmente crkveno-vjerskoga života, od administrativnoga preuređenja župe

do ratnih stradanja, poratnih neprilika, odnosa nove, takozvane narodne vlasti prema Crkvi i vjeri, popravaka u ratu stradalih sakralnih objekata, preko onoga što čini duhovni (unutrašnji) život jedne župe: vjerska pouka, nedjeljne mise, sakramentalni život, vjerska udruženja, procesije, večernje, liturgijsko pjevanje, pobožnost prema Majci Božjoj i druge pobožnosti, potom briga za duhovni podmladak, moralno-vjerski život vjernika. S druge pak strane iščitava u svim tim segmentima prepoznatljive tragove koje je ostavio omiljeni žminjski župnik Zafran.

Nedugo poslije Zafranova dolaska, biskup Santin je kapelaniju Sv. Matej Cere odcijepio od župe Žminj i proglasio samostalnom župom. Ceranska sela Petercoli i Žagrići su 1950., zbog boljih prometnih veza sa Žminjem, pripojena župi Žminj. Jasno, upravitelj župe Zafran nije utjecao na ta „prekranja“ jer su te stvari bile u ingerenciji biskupa Santina, odnosno apostolskoga administratora Nežića. Međutim, ono na što je Zafran mogao utjecati bila je pomoć župi, kako autor kaže: „ojađenoj svakojakim duhovnim i materijalnim potrebama“ (12). Zafran se odmah uključio u pomoć stradalima. Posljedice njemačke ofenzive u Istri u listopadu 1943. rijetko gdje su bile tako tragične kao u župi Žminj. Tih je dana ubijeno 210 osoba, potpuno je uništeno selo Kresini, zapaljena su sela Mužini i Grizili. To je bio samo dio nezacijeljenih rana s kojima se župnik svakodnevno suočavao. Iako je bio svjestan da ih je nemoguće sve zacijeliti, to ga nije zapriječilo da čini ono što može, naoko sitne stvari, ali koje su mnogima olakšale tegobnu svakodnevnicu. Aktivno se uključio u prikupljanje pomoći potrebnima. Znao je s oltara pozivati: „Koliko i ča ki more, baretu, žlicu, piruon, gamelo, pijat, pašado...“ (15). Drugo veliko polje Zafranova aktivizma bio je rad na obnovi oštećenih sakralnih objekata: u bombardiranju teško oštećene crkve sv. Mihovila i drugih oronulih crkava – Sv. Kvirina, Sv. Foške i Sv. Marije Svetomore – te podizanje do temelja srušenoga župnog stana. Uz to često je, zbog bolesti ili zbog premještaja, morao zamjenjivati ceranske kapelane, a u listopadu 1955., kad je na zatvorsku kaznu osuđen Irengo Gallo, župeupravitelj Kanfanara, Zafran je imenovan njegovim supstitutom.

Što se tiče odnosa vlasti prema Zafranu osobno, autor pronicavo primjećuje: „Rudolf Zafran nikad neće biti izložen drastičnijim opresijskim mjerama državnih vlasti poput globa, sudovanja i zatvora, za razliku od susjednih župnika. Razlog tomu možemo tražiti u krotkosti njegove naravi, umješnosti u komunikaciji, ali moguće i marketinške promišljenosti ondaš-

nje vlasti da na taj način pokaže kako nisu svi klerici na udaru represivnog državnog aparata, već samo oni koji to zaslužuju.“ (23) Čini nam se ovo razmišljanje (pretpostavka) koliko zanimljivim toliko i primjenjivim, ne samo u Zafranovu slučaju nego i u mnogim drugim.

Crtica o Zafranovoj sestri Ivanki, koja je pratila svojega brata u svim njegovim službama, pa tako i onoj u žminjskoj župi, veoma je zanimljiva za ono što nazivamo povijest svakodnevnice. Ivanka je poučavala žene Žminja pravljenju kolača i torte. Mirisi delicija napravljenih po njezinom receptu počeli su se širiti po Žminju. Ako ovome dodamo njezinu brigu za župničko domaćinstvo, obrađivanje dviju njiva u Šandaljevcu, uzgoj kokošiju i svinja, kuhanje za svatove i pripremanje objeda za 11 mladih misa, vidjet ćemo da je ova vrsna žena zaslužila mjesto u knjizi uza svojega brata.

Nakon izbacivanja vjeronauka iz škole 1952., Zafran je veliku pozornost posvetio župnom vjeronauku: „u izvođenju nastave bio je ugodan predavač te je znalački i poticajno prenosio na djecu i mlade katoličke vjerske istine“ (33). Pripremao je s djecom igrokaze, organizirao igre čovječe, ne ljuti se ili domino. U osvrtu na Zafranov rad s ministrantima autor donosi jednu veoma zanimljivu informaciju o društvenim podjelama u Žminju. Ministranti su bili djeca Žminjaca (*grajani*) dok su djeca ruralnoga stanovništva (*kampanjuoli*) teže ulazila u red ministranata, uz ostalo i zato što nisu imala vremena jer su morala obavljati razne poslove u polju i kući. Zafran je prekinuo tu praksu – među ministrante je počeo uključivati i seosku djecu. Stvar su mu olakšale društvene promjene na krilima kojih pomalo nestaje svijet žminjskih *grajana*.

Briga za materijalno uzdržavanje pazinskoga sjemeništa i sjemenišne gimnazije te jednaka briga za duhovna zvanja bili su dio svakodnevnih pastoralnih preokupacija revnoga župnika. Zahvaljujući sigurno i župnikovu nastojanju, žaru i molitvi, jer *exempla trahunt* (primjeri privlače), u pazinskom sjemeništu je 1951. bilo okruglo 20 sjemeništara iz župe Žminj – navodi Orbanić.

Sliku sakramenata krštenja, ispovijedi, pričesti, krizme uokviruju podaci o običajima vezanima uza svaki pojedini sakrament. Navodimo neke zanimljivosti. Djeca su se krštavala 10 – 15 dana nakon rođenja, dok se to ranije činilo 5 – 6 dana nakon rođenja. Razlog ovoga produženja bilo je sve češće rađanje u rodilištu u Puli. Krštenju nije nazočila majka zbog potrebe oporavka. Međutim, kada je nakon poroda prvi put došla u crkvu primala je poseban blagoslov. Dva najčešće zabilježena muška imena su Josip i Marijan,

a ženska Ana i Marija. Kod ispovijedi se strogo poštivala odredba Trident-skoga koncila o ispovijedanju žena samo u propisanom mjestu u crkvi, nikako u župnom stanu. Smanjenje broja prvopričesnika krajem 60-ih godina posljedica je opadanja broja stanovnika. Broj krštenika i prvopričesnika tablično je prikazan po godinama, a za krizmanike je to učinjeno za svake četiri godine jer se krizma dijelila u četverogodišnjim ciklusima. Tu su i mnoge druge zanimljivosti vezane uz nedjeljne mise, od ometanja misa u doba komunističkoga jednonumlja, preko načina pjevanja za vrijeme mise, do propovijedi i običaja da predstavnici lokalne vlasti poslije prve nedjeljne mise na povišenom mjestu iza Zadružnoga doma daju usmene svjetovne informacije.

Potom su opisana vjerska udruženja, zabrane održavanja procesija, običaj moljenja večernje, liturgijsko pjevanje i sviranje, misijska obnova Župe 1956., štovanje Blažene Djevice Marije i marijanske pučke pobožnosti, druge pobožnosti, duhovni podmladak, ponašanje vjernika i odlazak Zafrana iz župe. U župi su djelovala tri vjerska udruženja: Franjevački treći red, Bratovština Majke Božje Karmelske i Bratovština klanjalaca Presvetoj Euharistiji. Prema riječima župnika Zafrana, najaktivnija je bila Bratovština Gospe Karmelske. Procesije su se kao vanjski kolektivni izraz vjere održavale do 1952. godine. Od tada su bile uzaludne molbe župnika nadležnim tijelima općine Žminj za izdavanje dozvole za održavanje procesije. U odbijenici za Tijelovsku procesiju stajalo je, s obzirom na to da je radnim danom, kako bi ometala javni promet. Autor komentira da su prema državnoj statistici u Žminju tada bila registrirana dva automobila i dva kamiona. Uz blagoslov obitelji župnik je redovito blagoslivljao i životinje u stajama. Blagoslovljenom vodom župljani su u jutarnjim satima škropili polja, što je prema autoru „organski povezano s agrarnom proizvodnjom koja je na Žminjštini sredinom prošlog stoljeća bila neizostavan oblik privređivanja“ (61). I Fulvio Tomizza svoj poznati roman *Bolji život* započinje prizorom kako dvanaestogodišnji zvonarev sin škropi četiri kraja župe da je Bog sačuva od ljetne tuče. Zafranovo razmišljanje o tome da bi Tijelovsku procesiju, kada bi bila dopuštena, trebalo premjestiti u prvu iduću nedjelju jer je Tijelovo bilo u radni dan, a većina župljana radila u državnim službama, dokaz je, primjećuje Orbanić, župnikove prilagodbe novim prilikama, ali i prerastanje žminjskoga društva iz zemljoradničkoga u industrijsko.

Nazočnost velikoga broja vjernika večernjoj i molitvi krunice u župnoj crkvi treba tražiti u tome što su u cijelosti održavane na hrvat-

skom. Autor zorno ocrtava poteškoće prelaska s talijanskoga na hrvatsko pjevanje za vrijeme mise i drugih obreda te donosi prinos bogoslova Antuna Orbanica i Ivana Krajcara stasanju župnoga zbora. Pučke misije 1956. održane u cilju duhovne obnove župe vodili su franjevci iz Pazina Jerko Valković i Benko Tulić. Prikazani su oblici pučke pobožnosti prema Djevici Mariji od onih prigodnih povodom 100. obljetnice lurdskih ukazanja, Trodnevnice kao pripreve za posvetu roditelja, djevojaka i mladića Nebeskoj Majci, do svibanjske i listopadske pobožnosti. Tu su informacije i o drugim oblicima pobožnosti: pobožnost prvih petaka u mjesecu, križni put, pobožnost euharistijskoga klanjanja, liturgija prosnih dana, hodočašća i obiteljska molitva.

Egzaktan pokazatelj bogata i sadržajna vjerskoga života župe bila su svećenička zvanja – u vrijeme Zafranova župnikovanja u Žminju je bilo 10 mladih misa. U tablici su navedena imena mladomisnika, datum mlade mise, mjesto rođenja i datum smrti za one koji su preminuli. Nekoliko informacija o ponašanju vjernika govori o tradicionalnoj povezanosti Žminjaca s Crkvom i svojim *plovanom* te poštivanju kršćanskoga morala u svakodnevnom životu, iako se pomalo počeo osjećati, današnjim rječnikom rečeno, duh indiferentizma i moralnoga relativizma. Osmoga srpnja 1963. Zafran je glasno plaćući napustio žminjsku župu. U srcu je vjerojatno nosio jednake osjećaje kao i njegov sunarodnjak Stjepan Cek koji će, odlazeći iz Istre dvije godine nakon Zafrana, zapisati ove dirljive riječi: „Istro moja ljubljena, Istro napojena znojem i suzama i nevinom krvlju, zbogom. Nije mi žao što sam te upoznao: Na rastanku zazivam na te more Božjeg blagoslova.“ Zafran se vratio u rodnu Sloveniju, gdje je preuzeo župu Slavina kod Postojne. Tu će godine 2002. završiti svoj ovozemni hod.

Pri kraju knjige su zaključak (81-82) te pogovor-zahvala (83) i tri priloga: popis župnika i upravitelja župe od 1690. do današnjega župnika (84), kronologija važnijih događaja u župi (85-86) i pregled zemljišta svih beneficija župe Žminj prije i nakon agrarne reforme (87). Slijedi popis vrela i literature (88-93). Među vrelima je 21 kazivač, s kojima je autor od travnja do srpnja 2014. obavio razgovor, arhivsko gradivo iz 11 različitih arhivskih ustanova i popis korištenih novina. Na samom je kraju kratki *curriculum vitae* župnika Zafrana (94). Tekst je obogaćen sa 16 fotografija, šest tablica, dva grafikona i faksimilom Zafranova pisma iz Slavine, njegove nove župe u Sloveniji, biskupu Nežiću.

Knjiga je Elvise Orbanica svojevrsni *hommage* župniku Zafranu. Pisana je po strogim pravilima povijesne struke. Ona je ujedno slojevita analiza vjerskih, društvenih i političkih prilika te njihova međusobnoga doticaja i prožimanja u, za Crkvu i vjeru, olovnim poratnim vremenima. Zato će budućim istraživanjima prošlosti Žminja i Istre u prva dva poslijeratna desetljeća biti dragocjeno i nezaobilazno polazište.

Stipan Trogrlić

...e dopo semo andadi via. *Associazione degli esuli istriani fiumani e dalmati: cenni storici dal 1947 ad oggi*, testi e interviste a cura di Rosanna Turcinovich Giuricin, Gorizia: ANVGD, 2014., 190 str.

Djelo *...e dopo semo andadi via* rezultat je rada talijanske novinarku Rosanne Turcinovich Giuricin. Knjiga je svjetlo dana ugledala 2014. u izdanju Associazione nazionale Venezia Giulia e Dalmazia te se na 190 stranica bavi prikazivanjem povijesti i djelovanja raznih udruga koje su talijanski ezuli (*esuli*) osnovali tijekom godina na području Italije. Rad je strukturiran tako da za svaku opisanu udruhu autorica prilaže razgovor s jednom ili više osoba koje su odigrale neku važnu ulogu pri formiranju ili funkcioniranju tih organizacija te analizira njihove ciljeve i postignuća. Na koncu, Turcinovich Giuricin uspijeva sakupiti više od 25 svjedočanstava vezanih uz petnaestak raznih udruga kojima je cilj očuvanje sjećanja na događaje Egzoda (*Esodo*), masovnoga iseljavanja Talijana iz Istre i drugih krajeva koji su pripali Jugoslaviji poslije Drugoga svjetskog rata.

Knjigu otvaraju „Prefazione“ (5-7), „Introduzione“ (9-11) i „Presentazione“ (11), u kojima se sažeto opisuje važnost ezulskih udruga te njihova aktivnost. Zatim, u poglavlju „Le associazioni di carattere politico e sociale“ (13-31) autorica analizira značaj odluke talijanske Vlade da 2004. uspostavi Dan sjećanja radi službenoga obilježavanja Egzoda na nacionalnoj razini.

Turcinovich Giuricin u drugom poglavlju, „Associazione Nazionale Venezia Giulia e Dalmazia“ (31-45), opisuje najveću od velikih ezulskih udruga, naglašavajući da se radi o prvoj organizaciji takve vrste na području Italije, osnovanoj još 1946., za koju iznosi ciljeve i postignuća te prilaže razgovore s bivšim i sadašnjim čelnicima udruge.